

Vm. 4480 - 316/1935-36 - 1936 vi. 4. - allamud.: i kieg. - nybs. -
kittintetés.

Popony, Popony m. 1912. vi. 4. ref.

avakási átirat : 292/1936-37. jly.

Rep : 1936. xi. 18

A hercegprimás házasságjogi reformterve-
zete a történeli fejlődés perspektívájá-
ban.

Mint államtudori értekezést beadta:

Dr. Trócsányi László.

Elfogadom

Debrecen 1936. nov. 14

Elfogadom.

1936. XI. 17.

Bánamái

A Kormány

A 2368

Köztudomásu, hogy a pap előtt való házasságkötés formáját a tridentin zsinat tette kötelezővé, addig a házasság formátlanul kötve is teljes érvényű volt. Ez a forma azonban csak ott vált kötelezővé, ahol a Tametsi végzést kihirdették, vagy az per observantiam, - a gyakorlat által - kötelezővé vált.

Az ilyen helyeken azonban personalis és localis hatállyal egyaránt, ami elvileg azt jelenti, hogy a tridentin területen lakó keresztyén extratridentin /személyi hatály/, viszont extratridentin területen lakó megkeresztelt tridentin területen /területi hatály/ csak a Tametsi szerint köthet érvényes házasságot, legyen az akár katolikus, akár protestáns.

Igy, minthogy a katolikus egyház egyetemes törvényhozó szervének határozmányai elvileg minden keresztyént köteleznek, - ezt mondja a katolikus doktrina, - egy tridentin területen lakóhellyel bíró protestáns extratridentin helyen egy ott lakó katolikkussal, sőt protestánszal is

is csak a Tametsi szerint köthet jogérvényes házasságot, nem is szólva arról, hogy egy extratridentin helyen lakó protestáns tridentin helyen kötött formátlan házassága kánonjogilag szintén semmisnek tekintendő.

Eme álláspont merevségét és tulszigorúságát - bár az csak visszatérés esetén vált gyakorlativá, - a katolikus egyház maga is elismerte, s minthogy sohasem volt célja a nem katolikusok házasságát érvénytelenséggel sujtani, már saját érdekében sem, hisz ezáltal a visszatérések csak megnehezítették volna, - a tridenti törvény maradéktalan keresztülvitelétől maga is eltekin - tett.

Már a törvény speciális kihirdetési módja is ezt a célt szolgálta, hisz kézenfekvő volt, hogy ahol protestánsok nagy tömegben élnek, vagy önálló szervezettel bírnak, a Tametsi végzést ki sem hirdetik s így ez rájuk kötelezővé válni nem fog. Házasságuk tehát tridenti forma nélkül is érvényes lesz.

Azonban nemcsak a Tridentinum alóli mentesség kétségtelen beigazolása esetén, hanem - amennyiben vegyes házasságokról volt szó - s azt a tridenti forma mellőzésével kötötték, in dubio is

érvényesnek tekintetett, azaz olyankor, amikor a kihirdetés megtörténte kétséges lévén, azt beigazolni nem lehetett. A doktrina ilyenkor úgy okoskodott, hogy a Tametsi a protestáns félre nézve pro non promulgata habetur, kinek mentessége a házasság oszthatatlansága következtében a katolikus félre is kiterjed, aki viszont így a tridentin forma alól mentesülni fog.^{1/}

Hogy azután ez a magyarázat a tridentin törvény személyi hatályáról mondottakkal ellentétbe jut, - hisz a dekretum a katolikus féllel továbbra is publikálnak tekintendő s így a tridentin forma őt elvileg változatlanul kötelezné, - csak annak a jele, hogy az egyház a gyakorlati élet követelményeinek megfelelőleg az elveket áttörni sokszor kénytelen volt. Sőt a többi házassági a -

1./ Kérészy: A "Ne temere" dekretum tekintettel a jogtörténeti előzményekre. Budapest. 1909. 26.1. -
Kováts Gyula: A házasságkötés Magyarországon egyházi és politikai jog szerint. Budapest. 1883. 47. 1. -
Tunyogi Szücs Kálmán: A születendő gyermek vallása és a reverzális. Kálvin könyvtár. 10-11. szám. Budapest 1935. 27.1.

kadály esetében ép megfordítva áll a dolog, s az a felfogás érvényesült, hogy egyik fél házassági képtelenségéből /Eheunfähigkeit/ szükségképen az egész szerződés érvénytelensége következik. Az általános szabály ugyanis az, hogy egyik fél részéről sem foroghat fenn bontó akadály, valamely consensusbeli fogyatékoság avagy valamely formai követelmény hiánya. Ez különben a CIC. XXX C 1081 1 §. -ában is implicite benne van.^{2./} S hogy itt mégis ellenkező elv jutott érvényre, az csak a gyakorlati élet kényszerítő hatásának s a vegyes házasságok megmentésére irányuló törekvésnek tulajdonítható.

Sokszor ugyanis nehéz volt megállapítani, hol vált kötelezővé a tridenti forma, mert biztos adatok arra vonatkozóan, melyek voltak azok a helyek, ahol a Tametsi-t kihirdették, vagy az a szokás által kötelezővé vált, máig is hiányoznak, s az egyházi bíróságok esetről esetre állapították meg annak a fenn vagy fenn nem állását s e szerint

2./ Franz Triebs: Praktisches Handbuch des geltenden kanonischen Eherechts in Vergleichung mit dem deutschen staatlichen Eherecht für Theologen und Juristen. Breslau 1933. 29.1.

a házasság érvényét vagy érvénytelenségét. S amennyiben a tridentinai forma kötelező volta minden kétséget kizárólag igazolást nem nyert, a szentszékek a formátlan házasságot is érvényesnek tekintették.

De továbbmenőleg még a Tametsi kihirdetése vagy szokásjogi úton való recipiálása sem jelentette okvetlenül azt, hogy az illető paróchia területén a tridentinai forma nélkül kötött házasságok valamennyien érvénytelenek. Gondoljunk mindenekelőtt a consuetudo contra ius Tridentinum esetére, amikor ugyanis, mint Kovács Gyula ^{3./}mondja, - "a kihirdetés s az ily úton kötelezővé lett tridentinai forma erejét veszítette azáltal, hogy az soha gyakorlatba nem vétetett vagy a szokásból kiment, elavult", - vagy a R római kongregációk általános gyakorlatára, mely a tridentinai forma kötelező erejét a protestáns parochiális szervezkedések időpontjától tette függővé. Amennyiben ezek a Tametsi kihirdetését, illetőleg az azt pótló gyakorlatot megelőzték, a protestáns és vegyes házasságok formátlanul kötve is teljes joghatárral bírónak tekintettek, ha azonban a szervezkedés későbbi keletű volt, - a tridentinai forma őket is kötötte. Ez

az álláspont azután szokásjoggá emelkedve az egyházi bíróságok gyakorlatában esetről-esetre érvényre jutott.

A Tametsi dekretum, amely ime elég bonyolult jogállapotot teremtett, a házasság szabályozása körül évszázadok óta tartó felekezeti harcok elindítója lett. Azáltal ugyanis, hogy a házasság érvényét egy olyan formától tette függővé, mely a kánonjog rendelkezéseit a maga épségében kozreválhatta, mindenekelőtt fontos egyházpolitikai célokat kívánt szolgálni. Az első ilyen cél a egyes házasságok megnehezítése volt. "Quomodo potest congruere caritas, ubi discrepat fides?"^{4./} volt a hivatalos álláspont s a proprius parochus elé kényszerülő protestáns fél olyan feltételeknek lett volna kénytelen eleget tenni, melyet kezdetben hitének /abiuratio haeresis.../, később önérzetének /"Magnae nobis" constitutio feltételei.../ megtagadása nélkül nem teljesíthetett. Ezzel azonban már adva van a második, bár jelentőségre nézve az elsőnél is fontosabb cél: a gyermekek katolikus vallásban való nevelésének biztosítása és ezáltal a protestanizmus terjeszkedésének megakadályozása. Ezt a nagy célt a katholi-

4./ Triebes 227 l.

kus egyház, - soha sem adta fel s a tridenti zsinat óta kiadott minden családjogi rendelkezésben vagy kifejezetten, vagy hallgatólagosan, de feltétlenül benne van. Még azokban, is, mely látszólag a liberalizmus jegyében születtek meg. S hogy viszont ez a protestáns egyházak részéről érthető ellenállásba ütközött és ütközik még ma is: csak élni akarásukból fakadó jogos védelemnek tekinthető.

A Tametsi dekretum által előidézett surlódások sok helyen annyira súlyosan voltak, hogy azok tarthatatlanságát a római kuria maga is felismerte. Párosult ezzel a szent székek gyakorlatának állandó inagadozása s ennek következtében egy olyan jogbizonytalanság, melyet orvosolni elsősorban a katolikus egyház érdekében állott. 1741 november 4.-én XIV. Benedek pápa valóban kiadja a róla elnevezett declaratiót, melyben Hollandiát és Belgiumot az akár már megkötött, akár csak a jövőben kötendő protestáns vagy vegyes házasságok tekintetében mentesíti a tridentí formá alól. A tisztán katolikus házasságokra azonban ez továbbra is változatlanul érvényben marad. Ez a declaratio később több államra is kiterjeszte-

tett, legutóbb Németországra, a Provida constitutioval.^{5./}

Amidőn azonban XIV. Benedek fenti okoknál fogva bizonyos területeket a vegyes házasságok tekintetében a tridenti forma alól mentesíteni kénytelen volt, tehát *p a r t i c u l á r i s* vonatkozásban engedményt tett, ugyanakkor nem mulasztotta el, hogy a katolikus érdekek védelmét *g e n e r á l i s* vonatkozásban fokozott mértékben ~~teljesítse~~. *birtonitsa.* 1748 junius 29.-én kiadja a Magnae nobis constitutiót, melyben a vegyes házasságoknál való közreműködés feltételeit szabja meg, - sőt hogy azok értékét hivei szemében a lehetőség szerint kisebbitse, annál minden szent cselekmény /imák, áldás.../ mellőzését rendeli, s csupán a házasságkötési nyilatkozat hiteles tanuképen való tudomásul vételét tartja megengedhetőnek /*passiv assistentia*/.

5./ A Provida különben azért is jelentős, mert a Tametsi dekretumot Németország egész területére kötelezővé teszi a katolikusok házasságai tekintetében, tehát ott is, ahol eddig kihirdetés hiányában hatályba nem lépett. Viszont a protestáns és vegyes házasságokat formátlan jogügyletnek ismeri el.

Ez a rendelkezés azonban csakhamar kétélű fegyvernek bizonyult. A vegyes házasságok anélkül hogy megszűntek volna, még tridentin területeken is mindjobban protestáns papok elé vitetnek, amit a protestáns fél természetesen megkövetelt, a katolikus pap pedig meg nem tagadott, hisz ő cautiók esetében sem nyerhetett volna olyan dispensációt, mely az activ assistentiát számára lehetővé tette volna. **A passiv assistentiát** pedig a közfelfogás, különösen abban az időben, ugysem tekintette teljes érvényű házasságnak, mint azt igen helyesen Hanuy Ferenc ^{6./} is megállapította. Ezért inkább a protestáns lelkész elé mentek, aki akadékoskodás nélkül megáldotta őket.

Az elvileg kétségtelenül helyes XIV. Benedek-féle elgondolás tehát az életbe lépve kudarcot vallott, mert ahelyett, hogy a hit megerősítését szolgálta volna, csak vallási közönyhöz vezetett, s általa az egyház érdemileg többet veszített, mint amennyit számbelileg részére a cautio rendszer biztosított.

A fejlődés nálunk is hasonló volt. A tridentini forma fenn vagy fenn nem állásának s ezál-

6./ A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás. Pécs 1904.

tal a házasságok érvényének vagy érvénytelenségének esetenkénti vizsgálata ugyanis a szentszékektől olyan feladat teljesítését követelte, amelynek azok hiteles okiratok vagy más bizonyítékok hiányában közmegnyugvásra eleget nem tehettek. Nem maradt más hátra itt sem, mint a vegyes házasságokat a tridenti forma alól generaliter mentesíteni s így a jogbizonytalanságnak egységes intézkedéssel rövid úton véget vet~~ni~~^{eti}.

XIV. Gergely volt az, aki Quos vestro bervéjével e feladatra vállalkozott, - s Lambruschini bíboros, kinek instructiója nyomán hazánkban vegyes házasságok^{tekintetében} a Tridentinum előtti joghatálya állíttatott vissza. Bár elvi álláspontja ugyanaz, mint elődjének, a Benedictinának, - a változott kor viszonyainak s száz év tapasztalatainak hatása mégis elvitethatatlan.

Mindenekelőtt az assistentia tekintetében mutatkozik engedékenység, bár a gyakorlat egységesnek korántsem mondható. A katolikus egyháznak be kellett látnia azt, hogy politikája nemcsak az ország békéjét zavarja meg, de^a változott viszonyok ~~is~~ következtében az egyház érdekeit ~~is~~ ^{is} sines többé hivatva szolgálni. Az anathemák kora lejárt, megszületik az államtotalitás gon-

dolat, s brachium saeculare immár a múlté. A passiv assistentia fokozatosan alakul át aktívá /Antonelliana/, s csak a cautiok megtagadása esetére marad meg a házasságkötés katolikus formájának, - sőt bizonyos fokú kérdezést ilyenkor is megengednek, bár ez ellen a clerus nem egyszer sikraszállt.^{7./}

Ebben a szellemben születik meg Lambruschini Institutio-ja is, amikor a cautiok nélküli vegyes házasságoknál a passiv assistentiát engedélyezi, "hogy a felek nemenjének nemkatolikus

7./ Így a magyar püspöki kar is, mely 1840-ben ki mondja, hogy nem dispenzált vegyes házasságot kötni akaró felek egy, a püspöki kar által megállapított consensus nyilatkozatot tegyenek, hogy ezáltal a kérdezés elkerülhető legyen /Hanuy: A jegyesség stb.205.1./ . A curia véleménye e tekintetben sokáig ismeretlen volt, csak a Szent Szék 1912 június 21.-iki határozata, mellyel a biztosítékok megtagadása mellett kötendő vegyes házasságok esetére ^{a megtagadása} IV. cikkének 3. §.-át felfüggeszti, teszi kétségtelenné, hogy a Curia is ezt az álláspontot tette magáé.

lelkészhez és így ne szakítottassék meg minden kö-
telék a katolikus fél s egyháza között." ^{8./} A
vegyes és protestáns házasságokat pedig g e n e -
r a l i t e r mentesíti a tridenti forma alól ,
s így ekérdés - legalább egyelőre - nyugvópontra
jutott.

Fordulópontot jelent az egyház politi-
kájában 1908. husvét vasárnapja. Ekkor lép é -
letbe az új törvény, a "Ne temere" decretum, mely
ugyan a Tametsi rendelkezéseit lényegében fenn -
tartja, kötelező ereje szempontjából azonban új
helyzetet teremt. Az eddigi particularizmus he -
lybe ~~egy~~ egy egységes jogrendszer lép s a triden-
tin és extratridentin területek közti különbsé-
gek fenti nappal megszűnnek. Kihirdetésének tény-
álladékát, mint Hanuy mondja ^{9./}, a decretum szö-
vegének a püspökökhöz való átküldése már teljes-
sé teszi s annak kifüggesztése vagy nyilvános hi-
vatali közzétevés sem Rómában, sem a püspöki
székhelyeken vagy plebániákon nem kell. Bár par-
ticularis jogkedvezmények fenntartását elvileg
nem zárja ki, /"nisi pro aliquo particulari loco

8./ Dr Schermann Egyed, pannonhalmi theol. tanár
83. old.

9./A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődé-
se a Ne Temere decretumig. Budapest. 1912. 273.1.

aut regione aliter a S. Sede statutum"/, azok a Provida kivételével a S. Congr. Concilii autentikus magyarázata szerint a Ne Temere által hatályukat veszti. Így a hazánknak biztosított Lambruschini-féle instructio is. Eszerint tehát a nem katolikus parochus előtt kötött vegyes házasságok az egész világon Németország kivételével érvényteleneknek nyilvánítottak. 1909 február 23.-től azután Magyarország is kivételt képezett, melyre a Provida hatálya, speciális viszonyainkra való tekintettel kiterjeszkedett Vaszary Kolozs közbenjárására. Az addig formátlanul kötött vegyes házasságok pedig gyökerükben orvosoltattak.

A teljes egységet azután csak a Codex valósítja meg, amikor a világháboruban kifáradt Németország ellenállása megtört, Magyarország pedig tehetetlen volt. Más kérdések foglalkoztatták akkor a nemzeteket s így Róma célkitűzéseit akadály nélkül megvalósíthatta. Pedig a Codex 4. canona kedvezmények fenntartását elvilág nem zárja ki, amikor így rendelkezik: "Iura aliis quaesita, itemque privilegia atque indulta, quae ab Apostolica Sede ad haec usque tempora personis sive phisicis sive moralibus concessa, in u-

su adhuc sunt, nec revocata, integra manent, nisi huius Codicis canonibus expresse revocentur." Ennek alapján mindenki úgy gondolta, hogy a Provida továbbra is érvényben marad, még a magyar püpsöki kar is,^{10./} mert azt a Codex vissza nem vonta, már pedig, hogy privilegium, kétségtelen abból, hogy a Ne Temere után is hatályban maradt. Ennek ellenére a római pápa a Codex Iuris Canonici negyedik pontjában foglalt mentesítéstől eltérőleg 1918-ban nemcsak a Németországnak a Providában adott kedvezményt, hanem a Magyarországnak adott mentesítést is rendeletileg visszavonta és Magyarország hercegprimása és a magyar püspöki kar kérelmére sem hallgatva - a nem római katolikus plébános előtt kötött vegyes házasságot érvénytelennek nyilvánította. Ez azonban sokáig kihirdetést nem nyert s így erről a nyilvánosság csak később értesült.

Ami már most a közönséges katolikus házasságkötési forma alóli mentességek jogi természetét illeti, ezt sokszor nem könnyű megállapítani, hisz nem egyszer a Szentszék is csak utólag szögezte le a maga álláspontját, hogy így

10./ L. a Codexhez alkalmazott első házasságjogi utasítást. Meszlényi 278 l.

mindenkori célkitűzéseinek a jogfolytonosság sérelme nélkül érvényt szerezhessen. Különösen a Ne Temere említett kitétele /nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede satutum/ és a Codex 4. canona adott sok vitára alkalmat, mert most már a particularis kedvezmények ^{jog} természetét feltétlenül tisztázni kellett. Ennél pedig szükségképen két tételből kell kiindulni.

1. Az első tétel az, hogy a Ne Temere folytán minden kedvezmény megszűnik, mely a tridentini jognak puszta declaratioja, autentikus kinyilatkoztatása. Ha azonban valamely rendelkezés új jogot teremtett, akár alanyi, akár tárgyi vonatkozásban, - az a Ne Temere után is érvényben marad, ha csak a Ne Temere vissza nem vonta.-

2./ Második tételünk, hogy ius particulare és singulare között ebben a vonatkozásban különbség nem tehető, mert a kedvezményezett szempontjából mindkettő privilegium s így a "privilegia atque indulta" gyűjtőfogalom a ius particulare-t ~~és~~ singulare-t egyaránt magában fog-

lalja. 11./

E két pont figyelembevételével könnyen meg lehet állapítani, hogy a Benedictina a már meglévő jognak autentikus declaratioja, mert a Tridentinum előtti jogot ex tunc hatállyal je - lenti ki, azaz kibocsátása előtt formátlanul kö - tött vegyes és protestáns házasságokat teljes ér - vényűeknek ismeri el. Így a Ne Temere által ha - tályát kellett vesztenie.

Hasonló természetű a Provida is, s hogy ez mégis érvényben maradt, csak úgy történhetett, hogy a Szentszék a német birodalom részére enge - délyezett particularis törvénynek tekintette, hogy ezáltal új Kulturkampf kitörésének elejét vegye viszont e kedvezmény fenntartását jogilag is in -

14/ Sőt nézetem szerint a ius particulare nem más, mint helyileg érvényesülő ius singulare, - mentesség az általános szabályozás alól. Mert hogy a singulare k é s ő b b i szabályozás és életviszonyok különleges csoportjára való tekin - tettel a generalis szabály elvi fenntartása mel - lett, míg a particulare rendszerint korábbi ked - vezmények fenntartása szokott lenni de lege fe - renda universali: csak fictio, s a dolog lényege szempontjából jelentőséggel nem bír. De így is ellentétezhetők dogmatikailag: míg a ius parti - culare horizontalis, a singulare vertikális di - vergentiát mutat.-

dokolja. Mert nem valószínű, hogy ezt különben megtette volna, különösen abban az időben, amikor a házassági jog egységesítése immár küszöbön állott.

Magyarország ezzel szemben kedvezményét elvesztette. Pedig ha a Provida új tárgyi jognak tekintetett, a Lambruschini instructio annál inkább az, mert a tridentinum előtti jogot ex nunc hatállyal jelenti ki, azaz csak a kivocsátása után formátlanul kötött protestáns és vegyes házasságokat ismeri el érvényesnek, a korábban kötöttek azonban továbbra is érvénytelenek maradnak. Tehát ez nem lehet a Tridentinum előtti jognak pusztá declarációja s így a benedictinával azonos természetű, hanem új jogot teremt s ezért a Ne Temere említett rendelkezése értelmében nem lett volna szabad, hogy hatályát elveszítse.

1918-ban azután, mint már említettem, a Provida is hasonló sorsra jutott. Pedig hogy a Szentszék declarációnak nem tekintette, kétségtelen abból, hogy a Ne Temere után is érvényben maradt. Ha viszont ius singulare-nak vagy particulare-nak minősítjük, akkor hatályától a Codex sem foszthatta volna meg, mert ebben az esetben a kedvezményezett szempontjából privilegium,

melynek fenntartását ép a Codex biztosítja. Annál kevésbé, mert a fent kifejtettek szerint a ius particulare sem más, mint helyileg érvényesülő ius singulare, már pedig általános szabály, hogy lex posterior generalis non derogat priori speciali. - Így a kedvezmény megvonása jogilag indokolatlan, ténylegesen pedig olyan sérelem, melyet orvosolni egyház és állam egyetemes érdeke volna.

A passív assistentia teljesen megszűnt, s a házasságkötésnél való közreműködés kizárólagos formája az activ assistentia lett. Így van ez már a Ne Temere óta, mely szabályként mondja ki, hogy a pap kérdése útján köteles a felek házasságkötésére irányuló akaratmeg-egyezését, szemben a régi joggal, amikor még ~~cautiok~~ *cautiok* és dispensatio esetén is csak a házasságkötési nyilatkozat hiteles tanuképen való meghallgatása volt lehetséges.

Az activ assistentia kizárólagossá tételével a parochus előtt való házasságkötés kötelezővé válása ugyanis egymással szorosan összefügg, mert a közönséges házasságkötési forma általános bevezetése az egyházi jog érvényesüléséért *szükségképen* vonta maga után s így a passiv as-

sistentia fenntartására tovább szükség nem volt. Legfeljebb ott, ahol ^{a vegyes házasságok} formátlánul továbbra is érvényesen köthetők /Németország, Magyarország/ , maradt maradt meg a cautiók nélküli házasságkötések katolikus formájának, mint a Congr. Convilii 1908 Jul. 27.-én kiadott döntése alapján kétbégtelemmé vált. Minthogy azonban ma, a Codex életbelépése óta katolikus ember bármilyen házasságot jogérvényesen csak az egyház színe előtt köthet, mely pedig a vegyes házassulandókat csak a szokásos biztosítékok esetében adja össze, ilyenkor pedig már az activ assistentia a szabály, a passiv assistentia a maga maradék formájában is teljesen megszűnt,; assistentia most már csak egyféle van, legyen az akár katolikus, akár vegyes házasság.

Mikor mindez nyilvánvalóvá lett, az egyház és állam képviselői egyaránt azon voltak, hogy a Codex sérelmes rendelkezései hatályon kívül helyezzessenek. Maga a hercegprimás 1920 nyarán Rómába utazott, hogy Magyarország részére egy Lambruschi-ni institutiohoz hasonló engedményteszközöljön ki. Utazása azonban sikerrel nem járt, a püspöki kar kérvénye kedvezőtlen elintézészt nyert. Erről a

hercegprimás, mint Meszlényi 12./ mondja, "magánúton értesítettett azzal a közléssel, hogy amennyiben kívánja, az officium a tagadó választ hivatalosan is publikálni fogja. Minthogy erre a hercegprimás súlyt nem helyezett, a kérvény írásbeli válasz nélkül maradt.

Ezzel azonban az ügy még nem zárult le. Míg sajtóban és gyűléseken, egyháziak és világiak a régi jogállapot visszaállítását egyre sürgették, az új hercegprimás a házasságjog reformját tűzte programjára. Javaslatát hivatalosan mindmáig nem publikálta, csupán a XXV. katolikus nagygyűlésen elmondott beszédéből ismerjük azt, de ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az 1868/48 szellemét tükrözi vissza. Két alternatívát terjesztett elő. Az egyik szerint a polgári házasságkötés és bírászkodás az egyvallásuak házasságára vonatkozóan megszűnnék, a vegyes házasságokra azonban a status quo továbbra is megmaradna.

A második a polgári házasságot teljesen megszüntetné, s a felek közös egyháza vagy az egyik fél egyháza előtt kötött házasság nyerne pol-

12./ Meszlényi: Házassági köteléki perek az egyházi bírászkodásban. Esztergom 1927. 278. 1.

gárjogi érvényt. Ez esetben az egyházházak közül annak az ítélőszéke elé tartoznék a házasság, mely előtt azt megkötötték.

Már első pillanatra látszik, hogy ez a polgári házasság ellen intézett újabb támadás, bár ez alkalommal a családvédelem jegyében látott napvilágot. Hogy azonban erre mennyire nem képes s csak újabb surlódások elindítója lenne, amellet, hogy titkon más célokat szolgál, - az alábbi meg-gondolások alapján nyilvánvalóvá lesz.

Tudjuk, hogy a tridenti zsinat^{csak} jogrend biztosítása kedvéért, célszerűségi okokból tette kötelezővé a parochus előtti házasságkötést, tehát nem azért, "mintha a házasságnak másként, mint a pap előtt létrejöttét lehetetlennek, vagy a házasságra, mint szentségre lealázónak tartaná." 13./

Tehát nem dogmatikai, hanem jogbiztonsági okokból, hogy egyrészt a házassági akadályok a hirdetés által kitudódjanak, másrészt ^(a Consensus) minden kétséget kizárólag nyilvánvalóvá legyen. ~~a consens-~~
~~ens~~. S hogy ezt még az állam is sokszor papokra bizta /Kálmán törvénye/, annak oka az irás-olva-

13./ Szentpéteri Kun Béla: Az egyház, az állam és a házasság. 64. old.

sás egyedüli ismerete volt. Ők voltak a hiteles helyek, műveltség hordozói, tudományok ismerői.

Amikor azonban az állami jogkör fokoza -
tosan szélesedett s az állam egyedüli jogalkotó
s jogfenntartó hatalommá vált, szükségképen vont
hatalmi szférájába olyan területeket, melyek az-
előtt más korporációk hatáskörébe tartoztak.
Ilyen a házasság intézménye is, melynek állami
szabályozását nálunk az is indokoltta tette,
hogy lakosságunk felekezeti különbözősége foly-
tán 9 féle házassági jogrend volt érvényben, s
ezek közül nem egy nemzetiségi karaktert öltött.
Fontos állami érdek^{ek} követelték azt, hogy a há-
zassági jogrend egysége ~~megvalósuljon~~ megvalósul-
jon, amit a katolikus közvélemény^{is} örömmel üdvö-
zölt. 14./

A clerus azonban jogfosztást látott. Majd
az egyházi törvénykönyv a polgári házasságot ka-
tholikus ember számára ex defectu formae substan-
tialis érvénytelennek jelentette ki, ami újabb
küzdelmek elindítója lett.

14./ Polner: A házassági jog új szabályo-
zásának kérdése. 204.

Mi az oka annak, hogy a katolikus egyház ebben a kérdésben oly merev magatartást tanúsít s a házassági ügyekben való jogalkotást s jogfenntartást a maga részére vindikálja?

Azt mondja, hogy a házasság szentség, a szentség kiszolgáltatása pedig világ felsőbbeségre nem tartható. Ez kétségtelenül így van, azonban a házasság szentségének kiszolgáltatója nem a pap, hanem maguk a felek, aminek tanubizonysága az egyház szerepének aránylag kései kibontakozása, amit a jogtörténeti fejlődés ékesen igazol. Dogma szerint a házasság Trident előtt ép úgy szentség volt, mint Trident után, amikor az egyház feladatát a házasság erkölcsi tartalmának javítása képezte s nem állapított meg formaságokat. S a helyzet mégsem volt összeférhetetlen.

Az okot tehát máshol kell keresnünk. S akkor figyelmünk önként a vegyes házasságokra terelődik, melyeken keresztül Róma nem egyszer terjeszkedni akart. A tridenti főmát ugyanis arra használta fel, hogy a nem katolikus felet először áttérésre, majd olyan kötelezvény adására kényszerítse, mely szerint gyermekeit a katolikus egyháznak engedi át. Ezért ellenezte a polgári házasságot is, mert úgy gondolta, hogy az állami

jogalkotás bevezetése a gyermekek vallására vonatkozó befolyását csökkenthetné, amit ellensúlyozni csak úgy tud, ha a reverzális polgárjogot nyer. A korszellem kedvezett, s az 1894/32. mint az 1894/31 korrektívuma, az akantszabadság jegyében valóban létrejön.

A katolicizmus most már azon volt, hogy törvényes jogának érvényt is biztosítson, amire az idő a Códex-el elérkezettnek látszott. Mert míg eddig vegyes házasság a Provida erejénél fogva cautiok nélkül ~~is~~ is érvényesen létrejöhetett, ma erre az egyházi törvénykönyv uralma idején lehetőség nincsen. Minden katolikus az egyház elé kényszerül, ez pedig akarva- nem akarva reverzalist jelent.

Hogy ez a gyakorlatban azután hova vezet, arra csak röviden kívánok rámutatni. A házasságot legritkább esetben akadályozza meg, az egyháztól való elhidegülést azonban önként váltja ki, amit legjobban az igazol, hogy a vegyes házasságok 75 százalékát kötik meg egyházzilag, az egyvallásuak ⁸⁷ százalékával szemben. Már pedig az egyház ^{célja} feladata nem az, hogy hiveit vallási közönyre növelje, különösen olyan időben, amikor minden egyes tagra még nagy szükség

lehet. S a családlapítás előmozdítását se tűzze zászlajára, ki a házasulandók szent szándékát nehezteli meg. Ma, amikor a házasságkötés megkönnyítése egyetemes nemzeti feladat, felekezeti szempontok el kell hogy törpüljenek.

S ha a reverzális végre létrejön, mennyi könny, szenvedés, maghasonlás eredménye az! Csak az életbe indulók boldog perceit keseríti meg s a várva-várt eredmény mégis elmarad. A katolikus egyház sikerei egyre csökkenőben vannak, s míg a Provida idején a megegyezések 60 százaléka a javára esett, ma már csak 50 százalékos eredményt tud felmutatni. A drákói rendelkezések következményeképpen a vegyes házasságok ismét protestáns templomba szorulnak, ami a katolikus egyháznak érdeke aligha lehet. A nagy pápák belátták ezt, amikor a Tametsi, majd a Ne temere alól mentességet adtak, s helyes ut most is a kényszerreverzális megszüntetésén keresztül vezet. Ez pedig úgy-úgy érhető el, ha a vegyes házasság érvényét akkor is elismerik, ha nem katolikus templomban kötötték azt, s nem közösitik ki a reverzális nélkül megesküdött testvért. Egyházak békéje, családok boldogsága, azt hiszem, olyan siker, melyért érdemes áldozatot hozni, különösen akkor, ha ez az

az áldozat már-már nyereséget jelent.

S ha ez megtörténik, a reverzális rendszer megmaradhat. El kell ugyanis ismerni, hogy a gyermekek egy vallásban való nevelése úgy pedagógiai, mint valláserkölcsi szempontból kívánatos, de csak akkor eredményes, ha a megegyezés szabad akarat megnyilvánulása volt. Szabad akaratról pedig nem lehet szó, ha a felek helyett a Codex disponál, s reverzális követel^{és} akaratára ellenére is. S a protestáns fél kénytelen adni, ha nem akarja, hogy hitvese a concubinatus bélyegét viselje magán. Az akaratszabadság megcsufolását jelenti ez, amire az 1894/32 aligha célzott. De hatása kiterjed a csládi életre is, ahol a gyermekek megszületésének most már utját állják, hogy a meghátrálás védje alól szabaduljanak. - Ez a magyarázata annak, miért születnek egyes házasságból aránylag kevesebb gyermek, mint az egyvallásuak házasságából. Még ha a megegyezés kényszer nélküli, akkor is fennáll ez a veszély, mennyivel inkább akkor, ha vis compulsiva eredménye az.

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy az állam egyetemes érdeke, hogy a Codex azon rendelkezése, mely szerint katolikus ember

érvényes házasságot csak az egyház színe előtt köthet, mielőbb hatá Lyon kívül helyeztessék. De érdeke ez valamennyi egyháznak is, mert csak a felekezeti közti együttműködést zavarja meg, anélkül, hogy ez bármelyik egyháznak hasznára volna. Régi szabály, hogy erőszakkal, sikert elérni nem lehet s ezt a statisztika ismét most megmutatta. A katolikus egyház a nyeresége egyre csökkenőben van, de ennek oka nem a polgári házasság, hanem saját politikája, mely nemcsak önmagának, hanem az egész társadalomnak ártalmára van.

S ha Róma mégis hajthatatlan volna s a tények bizonyosságát mégsem látná meg, az állam feladata lesz, hogy a hűn várt békességet végre biztosítsa. Helyesen jelölte meg az utat a két protestáns egyházat közösen érdeklő ügyek tárgyalására kiküldött bizottság ama felterjesztésében, melyet a két protestáns egyház egyező akaratából 1934. decemberben a m. kir. kormányhoz és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett. Kéri benne a kormányt, eszközölje ki sürgős és hathatós fellépésével azt, hogy az 1918. évben életbeléptetett Codex Iuris Canonici-nak a vegyes házasságokra vonatkozó s a magyar törvények rendelkezéseivel ellentétes intézkedé-

déseivel szemben mielőbb állittassék vissza Magyarországára vonatkozóan az u.n. Lambruschini-féle instructio hatálya, ennek a lépésnek az eredménytelensége esetére pedig terjesszen a m.

kir. kormány törvényjavlatot a magyar törvényhozás elé az 1868/53 tc. 12. §.-ának újból hatályba léptetése s ezzel kapcsolatban az 1894/32. tc. vonatkozó rendelkezéseinek hatálytalanításáért íránt.- A felterjesztésre válasz mindmáig nem érkezett, tény azonban, hogy tárgyalások folyamatban vannak egy új házassági törvény előkészítésére. Hogy ez milyen irányu lesz, ezt még sűrű homály fedi.

Ilyen előzmények után vált ismeretessé a hercegprimási reformgondolat. Elvileg kétségtelenül az egyenlőség és viszonyosság alapján áll, amikor a vegyes házaspárok nem katolikus házasságának polgárjogi érvényt kíván. De ez nem jelenti azt, hogy kánonjogi érvényt nyerjenek, s így a fenti baj még voltaképpen orvosolva nincs. A házasság egyházilag továbbra is semmis marad, s így a hercegprimás megnyugtató feleletet nem adott.

Javaslatát t azonban akként indokolta, hogy az elfogadhatónak lássék. Családvédelmet,

gyarmekáldást, - vallásos élet megerősödését s az erkölcsök javulását igéri vele, szóval mindazt, amire a nemzetnek szüksége van. Mert a társadalom addig meg nem gyógyul, míg a polgári házasság fertőző betegsége a lelkeket egyre mételeyezi. Az egyházi szertartást mindinkább elhanyagolják s a válás lehetősége a zabolátlan kívánságot elégíti ki. Ez pedig a gyermekek sorsára mérhetetlen kihatással van.

Kétségtelen, hogy az egyházi házasságkötések száma a polgári házasság behozatala óta csökkenést mutat, de az annyira csekély, hogy abból a konzekvenciát levonni nem lehet. Mert míg a polgári házasság első évében, 1896-ban a házasságok 95·5 százalékát egyháziilag is megkötötték, az utolsó statisztikai adatok szerint 85·5 százalék az arány. Tehát 40 év alatt mindössze 10 százalék eltolódás tapasztalható.

Ennek azonban számtalan oka van s talán legkevésbé a polgári házasság, Mint elsőt a vegyes házasságok állandó szaporodását említem meg s az egyház által ezek felé gördített akadályokat, melyek a feleket a templomtól elriasztják, semhogy a kánonjog rendelkezéseinek eleget tegyenek. Róma tehát itt magára vessen, mert cau-

tióival a csökkenéshez ő is hozzájárult. S mivel a vegyes házasságkötések térfoglalása folytonos, a régi jogállapot helyreállítása nélkül javulás nem remélhető. De súlyos ok a válások szaporodása is, amit az elváltak nagyobb számu házasságkötése követett. S minthogy ilyenkor a katolikus egyház assistálni nem hajlandó, a számarány ez is kedvezőtlen kihatással ~~volt.~~ -

Am az elválások ismét csökkennének, ha a hercegprimási tervezet kötelező erőt nyerne - mondja a javaslat indoka - ami az egyházi házasságok számának emelkedését is maga után vonná. Tehát olyan sikert könyvelhetne el, mely a családi jogrend megszilárdulását eredményezhetné.

Kérdés azonban az, hogy a házassági jog egyházasításával a kívánt eredményt valóban elérhetnénk-e? A házasság felbonthatatlan volna, s a krisztusi gondolat: "amit Isten egybeszerkesztett, ember azt ne válassa el" törvényerőre emelkednék. Ez az erkölcsi iránymutatás azonban nem lehet jogszabály, mely a társadalmi jogrend ezer bünére kivétel nélkül nehezedik rá. - Annál kevésbé, mert Krisztus sem szánta annak s a házasságtörés büne által illuzóriussá vált életközösséget maga is kiveszi alóla. S ^{ak} ~~vann~~ még más

sulyos okok, amikor a házasság felbontása indokoltá válik s a felek elválasztásától Róma sem zárkózik el. De minek ilyenkor a kötelék fenntartása, melyből a ~~szoci~~^{lelki} elem régen kiveszett már, s mely csak az erkölcstelenség csiráit rejti magában. A felek új házasságra nem léphetvén törvénytelen viszonyban keresnek kielégülést, melyet Krisztus aligha célzott. De káros ez nemzeti szempontból is, mert törvényes utódok születését akadályozza meg. Helyesen fejti ki e gondolatot Ravasz László híres beszédében, melyet a III. református nagygyűlésen tartott, amikor azt mondja, hogy ilyenkor fel kell bontani a házasság jogi burkát is, mint ahogy az elhalt tagokat le kell fejteni az élő testről." Krisztus Urunk és hitvallásunk tanítása szerint bátran kimondjuk, hogy egész kivételes esetekben a házasság felbontása jog és kötelesség. Annál inkább, mert lényegében ezzel ellenkező gyakorlatot azok sem folytatnak, akik elvileg a házasságot felbonthatatlannak tartják, de bizonyos esetekben - annullálják".

Erre azután az ellenérv az, hogy a házasság felbontása nemcsak kivételes esetben történik meg, sőt aházassági törvény a megegyezéses válásra is lehetőséget nyújt. Ha ez így van, a

törvényt reformálni kell, a polgári házasság eltörlésének indokát azonban nem képezheti. Ugyancsak Ravasz László mondotta említett beszédében, hogy ha egyik szobám sötét és lakhatatlan, megpróbállok rajta ablakot vágni, de nem rontom le az egész házat, hogy mind a tíz szobát újra építsem. S ez az igazság annál inkább áll, ha az új épület még sötétebb volna.

Lehet a házasság jogilag felbonthatatlan, ha az élet át nem alakul, s lehet bíró ezentúl a szentszék, ha az ember meg nem változik.

A jog parancsolhat, ez azonban javulást korántsem jelent. A kór okát kell tehát megkeresni, az orvoslásnak biztos útja ez. De ha a miazma tovább ^{felül} s mi csak a házát folytatjuk el, a nagy-beteg halálát készítjük elő. A házasság felbontása csak ^{egy} kórtűnet, melyet gyógyítani hiába próbálunk, ha annak okozóját meg nem szüntetjük.

Melyek tehát azok az okok, melyek a családi életet egyre mätelyezik?

Mindenekelőtt a korszellem rohamos átalakulása, majd a háborút követő szellemi és anyagi dekadencia, melynek a család nem egyszer áldozatul esett. A fiatalság első éveitől a családi

élet megpróbáltatásain át ez a szellem nyomon kísér s a valláserkölc hanyatlásában jut kifejezésre. A rossz nevelés, tudatlanság ezzel szorosán összefügg.

A bajok más része viszont testi vagy lelki rendellenességekre vezethető vissza. S itt teljeseedik ~~be~~ a tizparancsolat: "megbüntetem az atyák vétkét a fiokban, harmad- és negyediziglen". Vérbaj, alkoholizmus és egyéb rendellenességek nemzetek életét fertőzik meg. Legfőbb ok azonban az általános elszegényedés. Ha a gyermekek éhesen maradnak s a telet dideregve töltik el, családvédelemről hogy beszélhetünk? Nem feladatom itt, hogy a megoldást részletezzem, elég ha Hitler^{15/} törvényeire utalok, melyek valóban a család védelmét szolgálják. Szociális, eugenetikai és erkölcsi szempontokra egyaránt tekintettel vannak, s így a modern törvényhozás iskolapéldái lehetnek.

S ezzel meg is felel~~tem~~^{tem} már a hercegprímási reformgondolatra. Mert a tények mind azt bi-

15./ Hitlegesetz V.: Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses.- Hitlergesetz VIII.: Gesetz über Forderung der Eheschliessungen.-

zonyitják, hogy a családi kötelék meglazulását nem a polgári házasság váltotta ki, hanem más súlyos okok s hogy a javulás a házassági jog egyházasításával nem érhető el. E helyett csak a jogrend egységét bontaná meg, a felekezeti versengésre pedig újabb tápot adna s így a tervezetet magunkévá tenni módunkban nem áll. Ott, ahol a lakosság vallásilag homogén, ez a rendszer talán megfelelhet, de semmiesetre sem olyan helyen, ahol a felekezeti surlódások napirenden vannak. *H*ogy a helyzet javulását még ilyenkor sem eredményezi, példa erre Ausztria, ahol a kép még sokkal sirlamasabb.^{16./}

Lehet, hogy Róma a tervezettől sikereket remél, - lehet, hogy pillanatnyi nyereséget el is könyvelhetne, ennek árát azonban a nemzet fizetni é meg. Ma, amikor az összefogás utolsó órája ütött, középkori x célokért küzdeni biztos bukást jelent. Harcolni kell, de nem testvérharcot, mert így csak a pogányság diadalát készítjük elő. A felekezeti békét pedig hiába hirdetjük, míg a Codex vizsálytszító rendelkezését hatályon kívül nem helyezik. A belátóbb főpapok feladata volna, hogy Rómát a helyzet komolyságáról világosítsák fel.

^{16./}
Kérészy: A hercegprimás bejelentett házassági törvényjavaslatáról. 274. 1.

Az állam utját fent már megjelöltük. Végső esetben nem marad más hátra, mint a gyermekek vallásának újból való rendezése. "De mindenképpen meg kell akadályozni azt, hogy a tétéles magyar törvények értelmében érvényes házasságok ágyasságnak legyenek bélyegezhetők", mondta báró Radvánszky Albert az evangélikus egyház 1935. november 15.-én tartott egyetemes közgyűlésén s most ez az államnak módjában áll, mert a hercegprimás reformtervezetére vonatkozólag illetékes körökkel és a kormányférfiakkal tárgyalások folynak, mint ahogy erről sikerült információkat szereznem.

De mit tegyen addig a protestantizmus? Retorziók? Mindenekelőtt az állammal kerülnénk összeütközésbe. Mert ha kimondanánk, hogy ezentul minden református vagy evangélikus, aki vegyes házasságra lép s reverzálist ad, az egyházközségi bíró elé utaltassék, az 1895/43 ~~tc.~~ tc. 4. §-ával találnánk magunkat szemben, melynek értelmében egyházi fenyíték nem alkalmazható senki ellen abból a célból, mivel az illető a törvényben rendelt valamely polgári kötelességét teljesítette, vagy törvényben tiltott valamely cselekményt nem vitt véghez, vagy mivel törvény

által engedett polgári jogát szabadon gyakorolta. A reverzálás pedig kétségtelenül polgári jog, melynek lehetőségét ^{tönnyel} biztosítja.

Sokan az urvacsorázástól való eltiltást ajánlják. Erre azonban ~~z~~ Raffay Sándor helyesen megjegyzi, hogy az urvacsorától való eltiltás Isten jogaihoz való beavatkozás, ami embert semmiféle körülmények között meg nem illethet. Az üdvösségre szomjuhozó megtört ember lelki vívódásán könnyíteni, akármilyen ^{bűnös} legyen is az, krisztusi cselekedet. Ezért az urvacsorától való eltiltás az evangelium szellemével össze nem egyeztethető, idegen módszer átültetése volna. 17./

Az egyházi tisztségtől s az arra való képességtől való megfosztás azonban teljesen jogos, már azért is, mert egyházi érdeket meggyőződéssel ilyen ember nem képviselhet.

Legfontosabb feladat mégis az ^{protestáns} ~~az~~ öntudat növelése volna. Ehhez azonban férfiak kellenek, jobb szervezet s erősebb vezetés. Be kell vallani, hogy a katolicizmus itt mul minket felül, s e tekintetben tőlük csak tanulhatunk. Ne legyünk elvakultak, hanem lássuk meg saját hibáinkat is, s akkor a magyar protestantizmus ismét élni fog.-

17./ Ezért kifogásolható az urasztalától való eltiltás, ~~mert~~ fegyelmi büntetés. L. Ref. egyházi törvény VI tc. 47/c B/c pont.-

Forrásmunkák jegyzéke.

1. Gyulai Ernő: A házasság felbontásáról. Kálvin könyvtár 10-11 Budapest. 1935.
2. Hamvas Endre: Házasságjogunk reformja. Katholikus Szemle. 1934. december.
3. Hetessy Kálmán: A házassági jog reformja. Magyar Kálvinizmus. 1936. jan- márc.
4. Hanuy Ferenc: A vegyes házasságokra vonatkozó tételes jog és gyakorlati eljárás. Pécs 1904.
5. Hanuy Ferenc: A jegyesség és házasságkötési forma kifejlődése a Ne Temere decretumig. Budapest 1912.
6. Jánossy Lajos: Egyházunk és a keresztyén házasság. Keresztyén Igazság. 1935. 3. szám.
7. Kérészy Zoltán: A Ne temere decretum tekintetel a jogtörténeti előzményekre. Budapest 1909.
8. Kérészy Zoltán: Katholikus egyházi jog. Pécs 1932.
9. Kérészy Zoltán: A hercegprimás bejelentett házassági törvényjavaslatáról. Protestáns Szemle 1935. 6. szám.
10. Kovács Lajos: Polgári házasság - egyházi esküvő. Magyar Statisztikai Szemle 1935. 2.sz.
11. Kovács Gyula: A házasságkötés Magyarországon egyházi és polgári jog szerint. Budapest 1883.
12. Linneborn Johannes: Grundriss des Eherechts. Paderborn 1930.
13. Róma utja hazánkban a forradalmak után. Református Közélet 1935. 3. szám.

* A vegyes házasságról jogtörténete (Pécs. 1904.) nem ismert?

14. Meszlényi Zoltán: Házassági köteléki perek az egyházi biráskodásban. Esztergom 1927.
15. Notter Antal: Eljegyzés és házasságkötés. Budapest. 1909.
16. Polner Ödön: A házassági jog új szabályozásának kérdése. Keresztyén Igazság 1935.9. szám.
17. Raffay Sándor: A vegyes házasságról. Budapest. 1934.
18. Ravasz László: Az igazi családvédelem. Előadás a budapesti III. református nagygyűlésen. 1935 április 14.-én.
19. Schermann Egyed: A házasság jogi és erkölcsi szempontból. Budapest, 1914.
20. Szentpéteri Kun Béla: Az egyház, az állam s a házasság. Kálvin-könyvtár 10-11 szám. Budapest. 1935.
21. Szilágyi Antal: Kell-e reformálni a házasságjogot. Sárospataki református lapok. 1935.13. sz
22. Triebs, Franz: Handbuch des Kanonischen Ehe-rechts. Breslau. 1933.
23. Tunyogi Szücs Kálmán: A születendő gyermek vallása és a házasság. Kálvin-könyvtár 10-11. szám Budapest, 1935.

- = + = -

.

RECEIVED
1962/1953